

Η νέα εργατική τάξη

Γεωργία Πετράκη

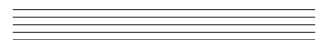
Πάντειο Πανεπιστήμιο

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η βασική υπόθεση εργασίας μας είναι ότι ενώ η εξαρτημένη εργασία αποτελεί πλέον την κυρίαρχη κοινωνική κατάσταση στην ελληνική κοινωνία, αυτό συναρτάται με την μείωση της εθνικής εργατικής τάξης, την ανάπτυξη μισθωτών τεχνικών / επιστημονικών / διευθυντικών επαγγελματιών που κατά κύριο λόγο συνιστούν τη νέα μικροαστική τάξη (Πουλαντζάς 1981, Πετράκη 2004) αλλά και την ανάπτυξη μιας “νέας εργατικής τάξης” της οποίας η στατιστική πρόσληψη είναι ατελής η και ανύπαρκτη. Ως “νέα εργατική τάξη” ορίζουμε εδώ τα εργατικά στρώματα που δημιουργούνται ως αποτέλεσμα των νέων ή και παλαιότερων μορφών απασχόλησης που όμως επεκτείνονται, της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών στην κοινωνική παραγωγή και της εξέλιξης του κοινωνικού και τεχνικού καταμερισμού της εργασίας στην σημερινή ελληνική κοινωνία, τον οποίο επηρεάζει σημαντικά η παρουσία στην αγορά εργασίας μεγάλου αριθμού μεταναστών εργαζόμενων που διαβιούν και εργάζονται σε συνθήκες ημιπαρανομίας.

Όμως η ύπαρξη της «νέας εργατικής τάξης» που διαμορφώνεται τόσο στον αστικό όσο και στον αγροτικό χώρο αναδεικνύεται ατελώς από τις απογραφές, επειδή είτε δραστηριοποιείται στην παραοικονομία (μετανάστες και ντόπιοι εργάτες) είτε επειδή η καταγραφή της στις στατιστικές κατηγορίες είναι συσκοτισμένη και ατελής.

Η υπόθεση εργασίας μας είναι ότι στη σημερινή Ελλάδα τα εργατικά επαγγέλματα ασκούνται πλέον σε σημαντικό βαθμό τόσο στον αστικό όσο και στον αγροτικό χώρο από μεταναστευτικούς πληθυσμούς των οποίων η θέση στην αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από την ημιπαρανομία και την ανασφάλεια. Και ότι ο βαθμός διείσδυσης των μεταναστών στα εργατικά επαγγέλματα είναι αντίστροφως ανάλογη του βαθμού εξειδίκευσης των εργατικών επαγγελματιών. Επι-

πλέον ότι η γενική τάση μείωσης των εργατικών επαγγελμάτων, στο σύνολο της απασχόλησης (κατηγορίες ατομικών επαγγελμάτων STEP 7/8/9, ΕΣΥΕ 1995) ανακόπτεται στις κατηγορίες εκείνες των ανειδίκευτων επαγγελμάτων των οποίων η άσκηση εξασφαλίζεται από την ύπαρξη στην αγορά εργασίας άφθονου, διαθέσιμου και πολύ φθηνού εργατικού προσωπικού. Τα επαγγέλματα αυτά είναι κυρίως οι «ανειδίκευτοι εργάτες», οι ασκούντες «προσωπικές υπηρεσίες», και οι «αγροτικοί εργάτες». Η ανάπτυξη αυτών των επαγγελμάτων φωτίζει κάποια δομικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.

Η χρήση φθηνού ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού από τις ΜΜΕ συνιστά μια από τις καταγεγραμμένες στρατηγικές ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας τόσο στον τομέα της βιομηχανίας και της ευρύτερης μεταποίησης όσο και στον τομέα της γεωργίας και των υπηρεσιών (πχ. τουρισμός) (ΙΝΕ/ΓΣΕΕ 2000, 2005). Επί πλέον η αύξηση των εργατριών / εργατών που εργάζονται στις προσωπικές υπηρεσίες δείχνει ότι αυξάνονται τα νοικοκυριά τα οποία εγκαταλείπουν την “αυτοεξυπηρέτηση” για μια σειρά ανάγκες που καλύπτονται όλο και περισσότερο από το φθηνό και άφθονο ξένο εργατικό δυναμικό (Esping-Andersen 2006).

Συνοψίζοντας: Στο εσωτερικό των εργατικών επαγγελμάτων μειώνονται τα επαγγέλματα τα οποία αντιστοιχούν σε εξειδικευμένες θέσεις εργασίας και αυξάνονται τα ανειδίκευτα επαγγέλματα. Αυτό αντιστοιχεί σε διαφορετικές στρατηγικές επιχειρηματικότητας: Οι μεγάλες οργανωμένες επιχειρήσεις μέσω αναδιαρθρώσεων μειώνουν το προσωπικό τους και εξάγουν λειτουργίες που προηγούμενα ασκούσαν στο εσωτερικό τους, σε δευτερεύουσες αγορές εργασίας, οι ΜΜΕ στηρίζονται στη φθηνή εργασία ενώ η αύξηση των νοικοκυριών 2 μισθών ωθεί τα νοικοκυριά σε νέα πρότυπα κοινωνικής αναπαραγωγής αξιοποιώντας τη φθηνή εργασία.

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η πρώτη αξιοσημείωτη τάση που παρατηρείται είναι η αύξηση της εξαρτημένης εργασίας και η ανάδειξη της σε κυρίαρχη κοινωνική κατάσταση στην ελληνική κοινωνία κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, ενώ το 1981 η μισθωτή εργασία δεν απορροφούσε ούτε το μισό εργατικό δυναμικό, το 1991 απορροφούσε λίγο παραπάνω (52%) ενώ το 2000 έφθασε στα 58%. Η τάση αυτή διαφαίνεται τόσο από

τις Απογραφές Πληθυσμού (Πίνακας 1) όσο και από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού (Πίνακας 2).

Πίνακας 1
Ενεργός πληθυσμός κατά θέση στο επάγγελμα (1961-1991)

	Σύνολο χώρας			
	1961	1971	1981	1991
Εργοδότες	3,2	3,8	2,9	6,8
Αυτοαπασχολούμενοι	31,8	31,9	32,7	28,2
Μισθωτοί	33,6	39,2	48,8	51,8
Οικογενειακά μέλη	28,6	24,4	11,1	6
Μη δυν.	2,8	0,7	4,5	7,2
Σύνολα	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές Πληθυσμού 1961-1991
Επεξεργασία της συγγραφέως

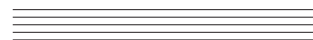
Πίνακας 2
Απασχόληση κατά θέση στο επάγγελμα

	Σύνολο	Χώρας
	1993β	2000β
Εργοδότες	7,2	7,9
Αυτοαπασχολούμενοι	27,4	24,4
Μισθωτοί	53,3	58,4
Οικογενειακά μέλη	12	9,2
Μη δυν.	0,1	0,1
Σύνολα	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1993, 2000β.
Επεξεργασία της συγγραφέως

Η ΤΑΣΗ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Η επόμενη τάση που τραβάει την προσοχή μας είναι η έντονη εσωτερική διαφοροποίηση της μισθωτής εργασίας και η μείωση της παραδοσιακής εργατι-

κής τάξης (βιομηχανία, βιοτεχνία). Όπως φαίνεται από τον επόμενο Πίνακα (Πίνακας 3) τα εργατικά επαγγέλματα (κατηγορίες ατομικών επαγγελμάτων 7/8/9) συνιστούσαν μέχρι και το 1981 τη μεγαλύτερη μισθωτή κατηγορία ατομικών επαγγελμάτων με δεύτερη σε μέγεθος τα υπαλληλικά επαγγέλματα (κατηγορίες 3/4/5) (γραφείο / υπηρεσίες κλπ).

Το 1991 η πρώτη σε μέγεθος μισθωτή κατηγορία αντλείται στα υπαλληλικά επαγγέλματα, (το 39,7% των μισθωτών), η δεύτερη στα εργατικά επαγγέλματα (το 36% των μισθωτών) και η τρίτη στα επιστημονικά / διευθυντικά επαγγέλματα (το 19,9% των μισθωτών). Στην τελευταία δεκαετία η μείωση της χειρωνακτικής εξαρτημένης εργασίας συνεχίζεται με βάση τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού (1993β-2000β) (Πίνακας 4). Τα εργατικά επαγγέλματα από 40% της εξαρτημένης εργασίας το 1993 θα φθάσουν το 36,2 το 2000 ενώ τα επιστημονικά / εξειδικευμένα επαγγέλματα από 24% το 1993 θα φθάσουν το 27% το 2000.

Πίνακας 3
Μισθωτοί κατά ομάδες ατομικών επαγγελμάτων
στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό (1961-1991)

	1961	1971	1981	1991
0,1,2*	8,6	11	16,4	19,9
3,4,5**	30,7	34,3	35,1	39,7
6***	12,9	4,7	2,3	1,5
7,8,9****	46,8	49,1	45	36
Μη δυν.	1,0	0,9	1,2	2,9
Σύνολα	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ,
Απογραφές Πληθυσμού
1961-1991
Επεξεργασία της συγγραφέως

* Επιστήμονες, ελεύθεροι επαγγελματίες, τεχνικοί βοηθοί, (0/1), διευθύνοντες και ανώτερα τεχνικά στελέχη (2)

** Υπάλληλοι γραφείου και εξομοιούμενοι (3), έμποροι και πωλητές (4), απασχολούμενοι στη παροχή υπηρεσιών (5)

*** Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, αλιεία και θήρα (6)

**** Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μεταφορικών μέσων (7/8/9).

Πίνακας 4		
Μισθωτοί κατά ομάδες ατομικών επαγγελμάτων στο σύνολο της απασχόλησης		
	1993β	2000β
1,2,3*	24,3	27
4,5**	32,7	34,3
6***	1	0,7
7,8,9****	40	36,2
Μη δυν.	2	1,8
Σύνολα	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1993-2000b, Επεξεργασία της συγγραφέως Γε

*Μέλη βουλευομένων σωμάτων (1), Επιστημονικά επαγγέλματα (2), Τεχνολόγοι, Τεχνικοί βοηθοί (3)

** Υπάλληλοι γραφείου (4), Απασχολούμενοι στη παροχή υπηρεσιών (5)

***Ειδικευμένοι γεωργοί/κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι/αλιείς (6)

****Ειδικευμένοι τεχνίτες (7), χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων (8), ανειδίκευτοι εργάτες (9).

ΑΝΑΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕΙΩΣΗΣ Η ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ ΤΩΝ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ

Κατά την περίοδο 2000-2005 παρατηρείται αύξηση της συνολικής απασχόλησης κατά 6,9 % σε σχέση με το 2000 (Πίνακας 5) ενώ συγχρόνως η ποσοστιαία συμμετοχή των μεταναστών στην απασχόληση ανέρχεται -το 2005 σε 7% (Πίνακας 6). Αυτό που είναι αξιοσημείωτο είναι ότι ενώ τα εργατικά επαγγέλματα τείνουν να χάσουν το βάρος τους στον ενεργό πληθυσμό και στην απασχόληση κατά την περίοδο 1960-1990 (Πίνακες 7 και 8) τη δεκαετία 2000 παρατηρείται ανάσχεση της μείωσης τους ή και αύξηση κάποιων επαγγελματικών κατηγοριών (Πίνακας 9). Κατά την περίοδο 2000-2005 τα εργατικά επαγγέλματα εμφανίζουν αύξηση (6,6%, Πίνακας 9) ανάλογη με την αύξηση της συνολικής απασχόλησης (Πίνακας 5). Όμως η αύξηση αυτή αποτελεί συμψηφισμό της μικρής (3-3,7%) αύξησης των ειδικευμένων και ημειδικευμένων εργατικών επαγγελμάτων και της μεγάλης αύξησης (20%) των ανειδίκευτων επαγγελμάτων (Πίνακας 9), τάση που μπορεί και πρέπει κατά τη γνώμη μου να κατανοηθεί ως αποτέλεσμα της διείσδυσης σ' αυτά τα επαγγέλματα των μεταναστών εργαζομένων.

Πίνακας 5

Εξέλιξη της απασχόλησης και εξέλιξη της απασχόλησης κατά ομάδες προέλευσης
(Έλληνες/μετανάστες) (Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, 2000α-2005α)

	2000α	2005 ^α	%
Σύνολο απασχόλησης	4.025.679	4.325.025	6,9
Έλληνες	3.870.239	4.020.976	3,8
Μετανάστες	155.440	304.049	95,6

Πίνακας 6

Ποσοστιαία εξέλιξη της συμμετοχής Ελλήνων/μεταναστών στην απασχόληση
(Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 2000α-2005α)

	2000 α	2005 ^α
Έλληνες	96,1	93
Μετανάστες	3,9	7

Πίνακας 7

Συμμετοχή των εργατικών επαγγελματιών στον ενεργό πληθυσμό
(Απογραφές Πληθυσμού 1961-1991)

1961	1971	1981	1991
22,2	27,8	31,6	27,7

Πίνακας 8

Συμμετοχή των εργατικών επαγγελματιών στην απασχόληση
(Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1993β, 2000α, 2005α)

1993β	2000α	2005α
30,9	29,3	29,1

Πίνακας 9
Εξέλιξη των εργατικών επαγγελμάτων (7/8/9) και της εσωτερικής τους διάρθρωσης
(Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 2000α-2005α)

	2000α	2005α	%
Ειδικευμένα εργατικά επαγγέλματα (7)	651.414	672.893	3.2
Ημειδικευμένα εργατικά επαγγέλματα (8)	310.334	321.688	3.7
Ανειδίκευτα εργατικά επαγγέλματα (9)	219.437	264.749	20
Σύνολο 7/8/9	1.181.185	1.259.330	6.6

Η ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΑ ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Τα εργατικά επαγγέλματα ομαδοποιούνται σε 3 μεγάλες κατηγορίες με βάση τη διεθνή στατιστική ταξινόμηση ΣΤΕΠ-92, 7,8,9. Η κατηγορία 7 περιλαμβάνει τα πλέον εξειδικευμένα και με επαγγελματική αυτονομία εργατικά επαγγέλματα (ηλεκτρολόγοι, τεχνίτες, συντηρητές κλπ) η κατηγορία 8 περιλαμβάνει διάφορες κατηγορίες χειριστών μηχανών-μηχανημάτων, οδηγών κλπ και η κατηγορία 9 περιλαμβάνει τους μη ειδικευμένους εργάτες που εκτελούν απλές χειρωνακτικές εργασίες, στη γεωργία στη μεταποίηση και στο εμπόριο όπως καθαριστές, ανειδίκευτοι βιομηχανικοί ή γεωργικοί εργάτες κλπ. Το σύνολο των εργατικών επαγγελμάτων παρουσιάζει συνεχή τάση μείωσης της συμμετοχής τους στην απασχόληση, τάση που εμφανίσθηκε αρχικά όπως ήδη αναφέραμε, στην Απογραφή Πληθυσμού του 1981 (Πίνακες 3, 4, 7, 8). Στο σημείο αυτό μπορούμε να δούμε την εξέλιξη της εσωτερικής διάρθρωσης των εργατικών επαγγελμάτων (7/8/9) καθώς και την εξέλιξη της απασχόλησης Ελλήνων και μεταναστών απασχολούμενων.

Οι μετανάστες παρουσιάζουν υψηλότερο βαθμό διείσδυσης -20%- στα ανειδίκευτα εργατικά επαγγέλματα της κατηγορίας 9 ήδη από το 2000 ενώ μικρότερο βαθμό διείσδυσης εκείνη την περίοδο παρουσιάζουν στις κατηγορίες των ειδικευμένων και ημειδικευμένων εργατικών επαγγελμάτων (8,% και 2,6%).

Όμως η διείσδυση στην κατηγορία των ανειδίκευτων εργατών 5 χρόνια αργότερα φθάνει το 35% ενώ και στις άλλες κατηγορίες η αύξηση της διείσδυσης των μεταναστών είναι ταχύτατη (υπερδιπλασιασμός στα ημειδικευμένα και λίγο λιγότερο στα ειδικευμένα). Τις τάσεις αυτές μπορούμε να παρατηρήσουμε στον επόμενο πίνακα (Πίνακας 10)

Πίνακας 10
Διείσδυση των μεταναστών
στις κατηγορίες εργατικών επαγγελμάτων (2000/2005)

	2000α	2005
Ειδικευμένα εργατικά επαγγέλματα (7)	8,1%	15,6%
Ημειδικευμένα εργατικά επαγγέλματα (8)	2,6%	6,1%
Ανειδίκευτα εργατικά επαγγέλματα (9)	20%	35%

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού
2000α,2005α

Σε ποια επαγγέλματα παρατηρείται η υψηλότερη διείσδυση μεταναστών;

Στα ειδικευμένα επαγγέλματα του κτίστη, του μπετατζή και του σοβατζή (κατηγορία 7) στα οποία παρουσιάζουν ποσοστό διείσδυσης μεταξύ 31-35% και στα ανειδίκευτα επαγγέλματα (κατηγορία 9) της οικιακής βοηθού, του ανειδίκευτου αγρεργάτη και του ανειδίκευτου εργάτη στα οποία παρουσιάζουν ποσοστό διείσδυσης 44-67%.

Συνοψίζοντας: Η αύξηση της απασχόλησης κατά την περίοδο 2000/2005 οφείλεται το ελάχιστο κατά το ήμισυ στην τοποθέτηση του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας της Ελλάδας. Τα εργατικά επαγγέλματα σε πορεία μείωσης του βάρους τους στο σύνολο της απασχόλησης ήδη από τη δεκαετία του 1980 επωφελήθηκαν λιγότερο από ότι η μέση αύξηση της απασχόλησης. Στην πραγματικότητα η γενική τάση μείωσης των εργατικών επαγγελμάτων συνεχίζεται αλλά με μικρότερο ρυθμό και ανακόπτεται στις κατηγορίες εκείνες των ανειδίκευτων επαγγελμάτων των οποίων η άσκηση εξασφαλίζεται από την ύπαρξη στην αγορά εργασίας άφθονου, διαθέσιμου και πολύ φθηνού εργατικού προσωπικού. Τα επαγγέλματα αυτά είναι κυρίως “ανειδίκευτοι εργάτες”, “προσωπικές υπηρεσίες”, αγροτικοί εργάτες”. Η ανάπτυξη αυτών των επαγγελμάτων φωτίζει κάποια δομικά χαρακτηριστικά της σημερινής ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Οι μεγάλες οργανωμένες επιχειρήσεις μέσω τεχνολογικών αναδιαρθρώσεων μειώνουν το προσωπικό τους ενώ συγχρόνως εξάγουν λειτουργίες που προηγούμενα ασκούσαν στο εσωτερικό τους, σε δευτερεύουσες αγορές εργασίας στις οποίες κατά κανόνα βρίσκονται άφθονοι οι μετανάστες. Στον αγροτικό χώρο αναπτύσσεται η μεσαία και μεγάλη γεωργική επιχείρηση η οποία βασίζεται σε μια εκτεταμένη γκριζομαυρή ζώνη αγροτικού προλεταριάτου. Οι ΜΜΕ -που συνιστούν την συντρι-

πτική πλειοψηφία των ελληνικών επιχειρήσεων- τόσο στη μεταποίηση όσο και στις υπηρεσίες (εμπόριο, τουρισμός κλπ) αξιοποιούν τη φθηνή ανειδίκευτη και απροστάτευτη εργασία και αναπτύσσουν στρατηγικές ανταγωνιστικότητας χαμηλού εργατικού κόστους τείνοντας έτσι να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας χαμηλής ειδίκευσης. Τέλος η αύξηση των νοικοκυριών 2 μισθών και η αλλαγή του μοντέλου κοινωνικής αναπαραγωγής της μικροαστικής τάξης συμβάλλουν στην ανάπτυξη της ζήτησης των προσωπικών υπηρεσιών που τροφοδοτείται από τις άφθονες μετανάστριες και μετανάστες.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Εθνικές Απογραφές Πληθυσμού, 1961, 1971, 1981, 1991.

Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, 1993 (β τρίμηνο), 2000 (β τρίμηνο), 2000 (α τρίμηνο) 2005 (α τρίμηνο)

ΕΣΥΕΑ, 1995, Στατιστική ταξινόμηση των επαγγελματών

Gosta Esping-Andersen, (2006), *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ (2000-2005), *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσιες Εκθέσεις, Αθήνα

Πετράκη, Γ. (2004), "Υποθέσεις εργασίας για τις ταξικές αναδιαρθρώσεις στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία" στο Κονιόρδος/ Μαράτου-Αλιμπράντη/ Παναγιωτοπούλου (επιμ.), *Κοινωνικές εξελίξεις στην Ελλάδα: Εργασία, Οικογένεια, Παρέκκλιση*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2003

Πουλαντζάς, Ν. (1981), *Οι Κοινωνικές Τάξεις στο Σύγχρονο Καπιταλισμό*, Θεμέλιο, Αθήνα

